

NELER ÖĞRENECEĞİM?

- 12 Eylül 1980 Darbesi ve Sonrasında Türkiye
- 1982 Anayasası
- Turgut Özal Dönemi

12 EYLÜL 1980 DARBESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE

İkinci Koalisyonlar dönemi olarak adlandırılan 1973-1980 arasının en dikkat çekici özelliği Türkiye’de istikrarsızlığın hüküm sürmesiydi. 14 Ekim 1973’ten itibaren 1980 askeri darbesine kadar birçok kez hükümet kurulmuştu. Bu açıkça istikrarsızlık anlamı taşıyordu. Oysa devlet yönetiminde geleceğe yönelik uzun vadeli kalkınma stratejilerinin oluşturulabilmesi için istikrar büyük önem taşımaktadır. Seçim sistemindeki barajsız nispi temsil usulü ve siyasi partilerin uzlaşma kültüründen uzak olmaları istikrarsızlığın temel nedenleri arasındaydı¹. Diğer taraftan 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası da ülkenin sosyal, kültürel ve siyasal yapısına bir hız kazandırmıştı. Anayasada tanınan özgürlüklerin sınırları aşılmış ve terör eylemlerine kadar uzanmıştı. Sonrasında gelen 12 Mart 1971 muhtırası, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından görevlerini dikkatli bir şekilde yapmadıkları için siyasetçilere verilmiş bir uyarıydı. Eğer ihmal devam ederse ülkeyi yönetme hakkı ellerinden alınacaktı.

12 Mart muhtırasından sonra uzlaşamayan Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi ve Güven Partisi Nihat Erim Başbakanlığı’nda bir süre yoluna devam etti. Bir önceki dönemde sağlanan siyasal özgürlüklerde kısıtlamaya gidildi. Gençlik örgütleri kapatıldı, sendika toplantıları yasaklandı, grev ve lokavt yasağı getirildi. Bu koalisyon dönemi 1974’te CHP ve Milli Selamet Partisi ortaklığına dönüştü. Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan sonra ortaklık bozulunca bu kez Adalet Partisi tarafından başlatılan Milliyetçi Cephe Hükümetleri devleti yönetmeye başladı. Programlarında huzur, kalkınma ve hamle yılı olacağı söylenen dönemde asayiş, öğrenci olayları, sağ-sol çatışmaları daha da hızlandı. Hükümetler bir biri ardına kuruldu ve bozuldu. Yapılan seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olma gücünü elde edemiyordu. Bu durum 1977 yerel seçimlerine dek sürmüştü.

1978’e gelindiğinde toplumda sadece sağ-sol çatışmaları değil, bu kez mezhep ayrımları da olaylarla kendini gösterir olmuştu. Tüm olaylar önce toplum polisleri tarafından yatıştırılmaya

¹ Erdoğan Günel, *Türkiye’de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni 1908-2008*, Kara Kutu, İstanbul 2009, s. 284.

çalışılmış, fakat başarısız olununca 25 Aralık 1978’de 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmişti. Ecevit Hükümeti toplumsal desteğini giderek kaybetti. Meclisteki bütün sağ partilerin desteğiyle Demirel, yeniden hükümet kurdu. Yeni hükümet sıkıyönetim uygulamalarının artırılması için askerlere yetki vermesine rağmen günde ortalama 20 kişinin hayatını sokak çatışmalarında kaybettiği bir dönem devam etti. Sağ sol çatışmalarının yanı sıra terör eylemleri üst düzey yöneticilere suikast şekline gelmişti. Eski Başbakanlardan Nihat Erim’in suikasti önemli bir aşamayıydı. Mezhep çatışmalarını destekleyen terör olayları arttı. Türkiye’nin her bölgesinde güvenlik güçlerinin giremediği kurtarılmış bölgeler ortaya çıkmıştı. Diğer taraftan Kıbrıs harekâtından sonra başlayan Amerikan Ambargosu, kötüleşen dış ekonomik ilişkilerden dolayı dış yardım ve kredi olanaklarının kesilmesi ekonominin çökmesine neden oldu. Başbakan Demirel, ekonomiyi bürokratı Turgut Özal’a devretti².

Demirel kabinesini kurduktan kısa bir süre sonra Türk siyasi ve ekonomi tarihinde “24 Ocak kararları” olarak geçen radikal ekonomik kararları cesaretle uygulamaya koydu. Bu kararlar 1980 ve 1990’lı yıllara egemen olacak bir politikacıyı, Turgut Özal’ı kamuoyuna tanıştırmıştı. Program esas olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) reçetesinin uygulanmasıydı. Ekonomideki bu radikal reçetenin siyasi platforma pek etkisi olamadı. Demirel hükümetinin zannettiği gibi asıl sorun ekonomi değil siyasi istikrarsızlıktı. Şiddet eylemleri ve cinayetler tam bir iç savaş görüntüsü veriyordu. Çatışmaların boyutu büyümüştü. Siyaset ve ekonomideki tüm bozukluklara ek olarak ordunun en hassas olduğu konularda da bazı kışkırtmalar yaşanmaya başlamıştı³.

Asayiş olaylarının kontrol edilmesi için Demirel hükümeti bütün sıkıyönetim komutanları ile ortak bir toplantı düzenledi. Toplantıya Orgeneral Kenan Evren de katılmıştı. Ancak toplantıdan olumlu bir sonuç çıkmadı. Demirel’in azınlık hükümetinin kurulmasından bir ay sonra 2 Ocak 1980’de Silahlı Kuvvetler başbakana bir mektup verdi. Aslında mektup Cumhurbaşkanı Korutürk’e yılbaşından önce sunulmuştu. Fakat Korutürk birkaç gün bekledikten sonra mektubun bir kopyasını Başbakan Demirel ve muhalefet partisi lideri Ecevit’e sunmuştu. Oldukça sert bir üslupla yazılan mektup, 12 Mart 1971 Muhtırası içeriğinde olmamakla birlikte bir muhtırayı andırıyordu. Komutanlar mektupta anarşi ve terör eylemlerinin durdurulmasını istiyor aksi halde gerekenin yapılacağı ima ediliyordu. Yani bir darbe yapılacağı açıktı. Bu açık uyarıya rağmen ülke yönetiminden sorumlu olanlar ve muhalefet mektubun muhatabının kendileri olmadığını söylemekle yetindiler. Yeni kurulan Demirel Hükümeti muhatabın terörü durduramayan bir önceki Ecevit iktidarı olduğunu iddia etmiş, Ecevit ise iktidarda olmadığından muhatabın yeni hükümet olduğunda ısrarcı olmuştu⁴.

² Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, ATAM, Ankara 2011, s. 616-626.

³ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Mart 2008, 41. Baskı, s. 187.

⁴ Şerafettin Turan, **Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, V. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, Ocak 2002, s. 391-393

Bu arada siyasette yeni bir sorun ortaya çıktı. Bu, süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine cumhurbaşkanı seçimiydi. Mecliste cumhurbaşkanı seçimi bir türlü sonlandırılmamış, turlar birbiri ardına uzayıp gitmişti. Bu durumda Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ortak bir aday üzerinde anlaşmaları yolunda telkinlerde bulunuldu. Ancak, Demirel Anayasa'da değişiklik yapılarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi veya erken seçime gidilmesi şeklinde bir tutum içerisine girmişti. Cumhurbaşkanı'nın seçilememesi üzerine Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun ve Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Haydar Saltık arasında yönetime el koyma konusunda bir görüş birliği Nisan 1980'de sağlandı. Harekât "Bayrak" kod adıyla 11 Temmuz 1980 günü yapılacaktı. Buna dair tüm planlar da sıkıyönetim komutanlıklarına dağıtılmıştı. Ancak müdahale için iki önemli girişimin sonuçlanmasının beklenmesine karar verildi. Bu girişimlerden ilki Bülent Ecevit'in Demirel Hükümeti'ni düşürmek için Milli Selamet Partisi ile ortak bir hükümet kurma kararı oldu. Harekâtın güçsüz ve cumhurbaşkanını seçemeyen bir meclisle hükümete karşı yapılacak olması bir anlamda haklılık payı kazandırıyor. Oysa yeni girişim olaya farklı bir boyut getirmişti. Diğer girişim ise 10 Temmuz'da Paris'te yapılacak Dünya Bankası toplantısında Türkiye'nin borçlarının ertelenip ertelenmeyeceğinin açıklık kazanmasıydı. Bu iki nedenden dolayı 11 Temmuz'da planlanan askeri darbe girişimi ertelendi. Ancak Ecevit ile anlaşan Erbakan 3 Temmuz'da hükümeti düşürmeme kararı aldı. Böylece Demirel Hükümeti düşürülemedi ve meclisten güvenoyu alarak durumunu güçlendirdi⁵.

11 Eylül 1980 gecesi sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri tüm yurttaki harekâta başladı. Sabahın erken saatlerinde Orgeneral Kenan Evren radyo ve televizyonlardan harekâtı bir bildiri ile duyurdu. Böylece Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında Kara, Deniz Hava ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan beş kişilik "Milli Güvenlik Konseyi" ülkede yönetime el koydu. Yayımlanan bildiri devlet başkanıyla işleme duruma getirildiği, anayasal kuruluşların susturulduğu tespiti yapılmış, siyasi partilerin çekişme ve uzlaşmaz tavırlarının birlik ve beraberliği engellediği ifade edilmişti. Ayrıca bu karışık ortamda bölücü faaliyetlerin artarak Atatürkçülük yerine irticai ideolojilere yönelme olduğuna da değinilmişti. Bunun üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye Cumhuriyetini koruma ve kollama görevini yerine getirmek için yönetime el koymuştu⁶.

Milli Güvenlik Komitesi öncelikle hükümeti feshetti, milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırdı ve tüm yurttaki sıkıyönetimi ilan etti. İktidar ve muhalefet partilerinin yöneticileri gözaltına alındı ve haklarında pek çok dava açıldı. Askeri güçler yönetime el koyduklarında en önemli konulardan

⁵ Turan, a.g.e., s. 399-400.

⁶ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., a.g.e., C. II, s. 627.

ekonomiyi 24 Ocak Kararlarının mimarı Turgut Özal'a devrettiler. Bu bir anlamda 24 Ocak kararlarının istikrarlı bir ortamda aynen uygulanacağını göstergesiydi. Nitekim Batı dünyası özellikle para fonunun arkasındaki Amerika Birleşik Devletleri 12 Eylül harekâtına ekonomik açıdan her türlü desteği verdi. Amerika özellikle IMF ile olan ilişkilere son derece olumlu bakıyordu. NATO ise müdahaleyi bayram havasında karşıladı.

Ekonominin teslim edildiği Turgut Özal, serbest faiz politikasını ve IMF reçetelerini itina ile uygularken askeri yönetim Türkiye'nin geleceğini siyasal ve hukuki açıdan yönlendirme çabalarını artırdı. 12 Eylül'ü yapanların uzun vadede amaçları, iktidara el koyan tüm yönetimler gibi kendi görüşlerine uygun bir toplum yapısı yaratmaktı. 12 Eylül harekâtını yapanlar ülkeyi 12 Eylül öncesine getiren şartların 1961 anayasasından kaynaklandığı görüşündeydiler. Bu nedenle yeni anayasa 61 Anayasası'nda kurulan ancak işlemeyen mekanizmaları yeniden düzenlemek amacındaydı. Kenan Evren'in konuşmalarında belirttiği gibi daha merkeziyetçi bir yapı ortaya çıkarmak hedeflenmişti. Bu merkeziyetçi yapı Cumhurbaşkanlığı'nın yetkileri artırılarak kurulacaktı. Ayrıca yeni siyasal partiler ve seçim yasası ile diğer alanlardaki düzenlemeler güçlü hükümet formülünü gerçekleştirmeye yönelikti. Bu nedenle bir taraftan seçim yasasında %10 barajı konmuş, diğer taraftan hükümetin yetkileri artırılmıştı. Böylece siyasal yönetimin hem parlamentoda hem de hükümette gücü artırıldı. Güçlü bir Cumhurbaşkanlığı ve güçlü hükümet, 12 Eylül askeri darbesini yapanların reçetesi olarak uygulamaya kondu⁷.

Müdahale den sonra Genelkurmay Başkanının başkanlığında kuvvet komutanlarından ve Jandarma genel komutanından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi yasama yetkisini üzerine aldı. Bu dönemde yasama organı beş kişiden oluşmuştu. Yürütme görevi ise Milli Güvenlik Konseyi ve atadığı hükümet tarafından yerine getirilecekti. Daha sonra da yasama faaliyetlerine katkıda bulunmak ve yeni bir anayasa yapılması için 160 üyeli danışma kurulu oluşturulmuştur. Hükümet ise müdahaleden kısa bir süre sonra 21 Eylül 1980'de Bülent Ulusu tarafından kurulmuştur⁸.

Ekonomide IMF programı kararlılıkla yürütülürken, asayiş ile ilgili kaygılar bir süre daha devam etti. Sıkıyönetime rağmen çatışmalar, sağ-sol kavgası, suikastlar bir süre daha devam etti. Sağ ve sol görüşlü kesimlerden çok miktarda tutuklamalar yapıldı. Sıkıyönetim mahkemeleri süratle dosyaları sonuçlandırma yoluna gitmişti. Atatürk'e ve ilkelerine yönelik saldırılara karşı daha yoğun takibat yapıldı. Radikal dinci gruplar yargılamalarda ağır cezalara çarptırıldı. Asayişin sağlanması için büyük şehirlere yapılan göç önlenmeye çalışıldı. İşsiz ve evsizler şehir varoşlarında yaşamaya başladı⁹.

⁷ Kongar, a.g.e., s. 197-198.

⁸ Günal, a.g.e., s. 292-294.

⁹ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., a.g.e., C. II, s. 628-631.

12 Eylül askeri darbesini ortaya çıkaran yoğun bir şiddet dönemi yaşanmıştı. Bu şiddet dönemi daha sonraki yıllarda oldukça tartışıldı. 12 Eylül'e kapı aralayan terör olaylarının altında öncelikle kişilerin kendi düşüncelerini mutlak doğru olarak kabul etmeleri yatmaktadır. Türk toplumunda bu dönemde siyasal ve ekonomik olarak farklı düşünenlerin art niyetli oldukları yargısı yaygın bir kanı haline gelmişti. Demokrasinin hem muhalefet ve hem de iktidarlar tarafından yozlaştırılması, halkın politikacılara karşı güvensizlik duyması şiddet eğilimlerinin artmasının nedenleri arasındadır. Ayrıca toplumun yaşadığı kültür bunalımı, kır-kent çatışması, laiklik ve İslami değerler çatışması toplumu geren unsurlar olarak ortaya çıkmıştı. Tüm bu olumsuzluklar içerisinde siyasal olarak mevcut yapının sorunları çözmekten uzak oluşu ve dış ülkelerin şiddet eğilimlerini desteklemesi de sorunun büyümesinde etkili oldu. Özellikle silah üreticileri ve uyuşturucu tacirleri Türkiye üzerindeki hesaplarını şiddet unsurlarını destekleyerek yapmışlardır. Ekonomik refahın sağlanamaması da halkın eğilimini artırmıştır¹⁰.

1982 ANAYASASI

Yeni anayasanın hazırlanması için 29 Haziran 1981'de "Kurucu Meclis Hakkında Kanun" kabul edildi. Buna göre Kurucu Meclis, Milli Güvenlik Konseyi ile Danışma Meclisi'nden oluşmaktaydı. Danışma Meclisi ise Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanan 160 üyeden oluşmuştu. Danışma Kurulu'nun 120 üyesi illere tanınan kontenjan dâhilinde valiliklerce belirlenecek adaylar arasından seçilip, Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanacaktı. 40 üye ise MGK'ya yapılacak doğrudan başvurular arasından seçilecekti. Yani her şekilde anayasayı yapacak olan Danışma Kurulu'nu tamamen MGK seçmiş olacaktı. Kurucu Meclis'in görevi: anayasa hazırlayarak halkoyuna sunmak, halkoyuna sunulan ve kabul edilen anayasaya uygun olarak seçim ve siyasi partiler kanunu hazırlamak ve tespit edilen tarihte yapılacak seçimlerle TBMM kurulup, fiilen görevine başlayıncaya kadar yasama yetkisini yerine getirmek olarak belirlenmişti. Fakat Kurucu Meclis ile ilgili çıkarılan yasada Milli Güvenlik Konseyi son sözü söyleme yetkisine sahipti. Danışma Kurulu tarafından hazırlanan kanunları isterse değiştirerek kabul edebilecekti. Böylece anayasa yapım sürecinde nihai karar verme yetkisi darbeyi gerçekleştiren askeri yetkililere bırakılmıştı¹¹.

Danışma Meclisi tarafından hazırlanan anayasa 23 Eylül 1982'de önce Danışma Meclisi'nde oylandı. Daha sonra da Milli Güvenlik Konseyi'ne gönderildi. Konseyin kabul etmesi üzerine anayasa 7 Kasım 1982'de halk oylamasına sunuldu. Yeni anayasa %91.37'lik bir oy oranıyla kabul edildi. Halk

¹⁰ Kongar, a.g.e., s. 201-209.

¹¹ 1961 Anayasası'nda ise Temsilciler Meclisi, askeri konsey karşısında yeni yasada son sözü söyleme konusunda eşit bir konumda tutulmuştu. Bkz. Günel, a.g.e., s. 294-296.

oylamasında ayrıca Milli Güvenlik Konseyi başkanı Org. Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesini sağlayan bir düzenleme de yapılmıştı¹².

1982 Anayasası yedi bölümden oluşmuştur. Toplam 177 madde ve 16 geçici maddeden oluşan anayasanın ilk kısmı; anayasa ile ilgili genel esasları içermektedir. İkinci kısımda; temel haklar ve sorumluluklar, birey hakları ve sorumlulukları, ekonomik haklar ve sorumluluklar belirtilirken, üçüncü kısımda; yasama, yürütme ve yargı ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Dördüncü kısımda mali ve ekonomik hükümler, beşinci kısımda muhtelif konulardaki hükümler ve altıncı bölümde de geçici hükümler yer almıştır. Yedinci bölümde ise son hükümler yerini almıştır. Anayasada değişiklik yapılabilmesi TBMM üye tam sayısının üçte biri tarafından yazılı olarak teklif edilmesi şartına bağlanmıştır. Ayrıca bu önerinin üye tam sayısının beşte üç çoğunluk tarafından gizli oyla tasdik edilmesi gerekmektedir¹³.

1982 Anayasası yeni olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'ndeki modernleşme ve anayasal sistemlerin tüm birikimini ve 1961 Anayasası'nda belirlenen temel ilkelerin çoğunu içinde barındırmıştır. Halk oylaması ile kabul edilen anayasanın yürürlüğe girmesi aşamalı gerçekleşmiştir. Hazırlanış süreci, anayasayı hazırlayan organlar ve halk oylamasına sunulması gibi konularda 1961 Anayasası ile birebir benzerlik göstermesine rağmen 1982 Anayasası birçok farklılığı da taşımaktadır. 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'nın meclis çoğunluğu ile milli egemenliği denk tutan egemenlik anlayışına bir tepki olarak doğmuştur. Sonuçta ortaya çıkan güçlü yürütmeye karşı gelişmiştir. 1982 Anayasası ise 1961 Anayasası'nın Meclisi ve yürütmeyi güçsüzleştiren bölünmüş egemenlik anlayışına ve güçsüz yürütmeye tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yüzden 1961 Anayasası'nın temel özellikleri 1982 Anayasası'nın dayandığı temel özelliklerden farklıdır. 1982 Anayasası gerek madde sayısı ve gerek maddelerin içeriği bakımından bir önceki anayasadan çok daha detaylıdır. Demokrasilerin çoğunda kanun veya meclis iç tüzükleri tarafından çözüme kavuşturulan konular, hem 61 Anayasası ve hem de 1982 Anayasası'nda metne dâhil edilerek, genel ilkelerle yetinmeyen ve ayrıntıya inen bir anayasa tarzı ortaya çıkarmıştır. 1982 Anayasası oldukça katı maddeleri içermektedir. Değiştirilemeyecek pek çok hükmü bulunmaktadır. Anayasa siyasi hayatın normalleşmesinde geçiş dönemi öngörmüştür. Anayasanın kabul edilmesinden sonra Milli Güvenlik konseyi Başkanı Cumhurbaşkanı sıfatı ile ve yedi yıllığına bu göreve seçilmiş sayılmıştı. Böylece yedi yıl siyasetin sivilleşmesinde bir ara dönem oluşturdu.

---

¹² Günel, a.g.e., s. 296.

¹³ Refik Turan, Mustafa Safran vd., a.g.e., Okutman Yayıncılık, Ankara 2009, s. 339-340.

1982 Anayasası daha önceki anayasalara göre sınırlayıcı yönleri fazla olan bir anayasadır. 1961 Anayasası temel hak ve hürriyetleri halka fazlasıyla vermiş fakat onlara sorumluluk yüklememişti. 1982 Anayasası devlet otoritesini artıran bir metin olmuştur. Yürütme organını, yasama ve yargıya karşı güçlendirmiştir. Yürütmeyi güçlendiren düzenlemelerin başında yürütme üzerindeki yargı denetiminin azaltılması ve tek meclisli parlamentoya geçilmesi gelmektedir. Aynı zamanda özerk kurumlar da belirli idarelere bağlanmıştır. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan yürütmenin Cumhurbaşkanlığı kanadı güçlendirilmiştir. Anayasa siyasi kararların alınması ve işlerlik kazanması sürecindeki tikanlıkları gidermiştir. Cumhurbaşkanıya meclisi feshederek seçimleri yenileme yetkisi tanımıştır. 1961 Anayasası'na göre daha az katılımcı bir demokrasi modelini hedeflemiştir¹⁴.

DEMOKRASIYE DÖNÜŞ VE TURGUT ÖZAL DÖNEMİ

3 Mart 1983'te Siyasi Partiler Kanunu kabul edildikten sonra demokrasiye geçiş süreci başlamıştır. 24 Nisan'da siyasi parti faaliyetlerine izin verildi. Ancak 1980 öncesi dönemde siyaset yapan parti başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve parlamenterlerin yeni partilere üye olması ve siyaset yapması yasaklanmıştır. Böylece bir önceki dönemin siyasilerinden 723 kişi siyasi faaliyette bulunamayacaktır. Diğer yandan basın kuruluşlarına ağır yükümlülükler getiren yasalar ve Olağanüstü Hal Yasası çıkarılmıştır. Böylece mahalli idarecilere geniş yetkiler verilerek, devletin etkinliği en üst düzeye çıkarılmıştır¹⁵.

16 Mayıs 1983'te siyasi parti kurma faaliyetleri başladı ve siyasi hayata dönüş için adım atılmış oldu. İlk kurulan parti emekli Orgeneral Turgut Sunalp'in önderliğinde kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) oldu. Bu parti siyasi partili hayata yeniden başlangıç yapmakla birlikte 1980 askeri darbesini yapan askerler ve Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin desteğinde kurulan bir parti idi. Bu şekilde siyasi hayatın bir süre daha askerlerin gözetiminde olacağını ifade ediyordu. Ayrıca Milli Güvenlik Konseyi seçimlere katılacak partileri veto etme yetkisini de elinde tutuyordu. Bu çerçevede kurulan bazı partiler eski partilerle ilişkileri olduğu gerekçesi ile kapatıldı. 12 Eylül döneminin ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi ise askerlerden onay almıştı. Ayrıca bu dönemde Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp tarafından Halkçı Parti, İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü tarafından Sosyal Demokrasi Partisi ve çok sayıda parti kuruldu. 6 Kasım

¹⁴ Şükrü Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 252-262.

¹⁵ Durmuş Yağcı, *Yaşar Akbıyık vd., a.g.e., C. II, s. 631-632.*

1983 yılındaki genel seçimler, askerler tarafından kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Halkçı Parti ile askerlerden veto yemeyen ANAP arasında geçti¹⁶.

Turgut Özal Türk siyasi yaşamında bir ilke imza atarak mevcut dört eğilimi birleştirdiğini savunuyordu. Liberal sağ, mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ ve demokratik sol eğilim mensuplarını birleştiren partinin bu yapısı daha sonraki zamanlarda da taklit edilerek, çözümsüzlük noktalarında çıkış yolu olarak görülmüştür. Özal döneminin ekonomik uygulamaları, 12 Eylül öncesi alınan 24 Ocak kararlarının devamı oldu. Uzun süre yüksek enflasyonun ülkede hüküm sürmesi gelir grupları arasındaki açığı artırmıştı. Böylece bu dönemde “orta direk” tabir edilecek bir ara sınıf ortaya çıkarıldı.

Kültürel anlamda devrim niteliğinde bazı gelişmeler yaşandı. Uzun süre devletçiliğin uygulandığı Türkiye’de Özal döneminde özel girişimin her istediği alandan devletin çekilmesi aşamasına hızlı bir geçiş yaşandı. 1984 mahalli seçimlerine genel seçimlere katılamayan eski partilerin devamlarının katılması ile siyasi yelpazede yeniden çok partili bir süreç yaşandı. 1984 mahalli seçimlerinde eski partiler eski tabanlarından oylarını toplarken, kurulan MDP ve HP’nin hızla oy kaybettiği görüldü. 12 Eylül sonrası siyasi yasaklı haline getirilenlerin haklarının iadesi için ise 6 Eylül 1987’de referanduma gidildi. Halkın büyük ilgi gösterdiği referandumda %93.64’lük katılım sağlanmıştı. Oylama sonucunda siyasilerin yasakları kaldırıldı. Bundan sonra da ANAP Hükümeti 29 Kasım 1987’de erken genel seçime gitti. ANAP’nin birinci çıktığı seçimlerde baraj usulü getirilerek küçük partilerin meclise girmesi engellenmişti. 1989 yerel seçimlerinde ise ANAP üçüncü sıraya kadar gerilemişti. Yine aynı yıl Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in süresinin dolması ile Turgut Özal yeterli çoğunluğu sağlayarak köşke çıktı.

Böylece 1983-1991 arası dönemde Turgut Özal Türk siyasi hayatında derin izler bıraktı. Özal dönemi askeri darbeden sivil yönetime yumuşak bir geçişi temin etti. Bu dönemde bürokrasi giderek azaltıldı, mahalli yönetimlerin yetkileri artırıldı ve devlet küçülmeye gitti. Diğer taraftan siyasi hayatta 141, 142 ve 163. Maddeler kaldırılarak kişisel özgürlüklerde ilerleme sağlandı. Ulaşımında otoyolların yapımı ve ekonomide özelleştirmeler dönemin en önemli özellikleri olarak ortaya çıktı. Özal Cumhurbaşkanı olarak 17 Nisan 1993’te öldü¹⁷.

¹⁶ Kongar, a.g.e., s. 218-219.

¹⁷ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., a.g.e., C. II, s. 633-638.